

Darwin il·lustrat i a tota plana

“Sense cap temor a equivocar-nos podem dir que *L'origen* és el llibre amb més vigència i influència intel·lectual de la història.” Així s'expressen Andrés Moya i Juli Peretó, membres de l'Institut Cavanilles de Biodiversitat i Biologia Evolutiva de la Universitat de València, a la introducció de la bella edició de l'obra cabdal de Charles Darwin que acaben de publicar l'Institut d'Estudis Catalans (IEC) i la Universitat de València. I continuen: “Hom no pot impartir ara un curs de genòmica, d'etologia, de biogeografia o de psicologia sense referir-se directament o indirecta a les idees contingudes en aquesta obra. Més encara, la seua penetració en la ciència és tan fonamental que estudiants, professors o científics en general les entren sense saber que estan explicitades en aquest llibre. Els conceptes de selecció natural i de comunitat d'origen de totes les formes vivents o arbre de la vida, o la relació entre els éssers actuals i els extingits o la seua distribució geogràfica, constitueixen un remarcable cas de consiliència: una infinitat d'observacions disperses i aïllades es fan intel·ligibles, tot d'una, després de llegir Darwin. Per als teòlegs naturals totes les meravelles del món vivent eren el resultat d'un pla diví. Hom admirava els dissenys d'un Dissenyador en cada detall de la zoologia o la botànica. Darwin, format acadèmicament en aquesta tradició, no sols veié que les seues pròpies observacions no encaixaven en aquest pensament, sinó que encertà a trobar les causes naturals que les expliquen: la selecció natural i la selecció sexual. Així doncs, cal reconèixer-li, de primer, el coratge de qüestionar l'inqüestionable amb un estil tan discret com contundent: ‘sembla imprudent diferir de l'opinió de tan eminents especialistes, però...’”

L'origen. Ara que el té al davant, després de tres anys de feina, Juli Peretó no amaga el gest de satisfacció —fins i tot de tendresa— per un llibre que

La il·lustració de l'orquídia estel de Nadal (*Angraecum sesquipedale*) i l'arna esfinx de Morgan (*Xanthopan morgani praedicta*) il·lustren el capítol sobre “afinitats mútues dels éssers orgànics”.

L'Institut d'Estudis Catalans i la Universitat de València han publicat una magnífica versió de ‘L'origen de les espècies’, de Charles Darwin, il·lustrada amb dibuixos de Carles Puche. La intenció és clara: divulgar una obra imprescindible.

de seguida es mostra singular. Es va pensar com a edició commemorativa, atès que aquesta tardor farà exactament 150 anys de la publicació del volum que va trasbalsar el món en 596 pàgines, el llibre de Charles Robert Darwin *L'origen de les espècies mitjançant selecció natural, o la conservació de races afavorides en la lluita per la vida*. I es va treballar perquè, a més, fos única.

La idea de la qual es partia, a l'hora de tornar a presentar un clàssic tot fent-lo encara més atractiu, era, explica Peretó, "que és un llibre important, per a biòlegs i per a no biòlegs, però poc llegit". De fet, puntualitza després d'una pausa, "té un impacte tan bèstia en la nostra visió de la natura i de l'espècie humana en particular que no es pot eludir: el sentit que donem al coneixement biològic, tant de la diversitat com de la complexitat dels organismes vius, només és comprensible, només es pot aferrar, en el context de la teoria de Darwin".

Per tant, continua Peretó, "encara que algú no s'haja llegit el clàssic, és evident que, a la pràctica, ja l'amara el contingut de *L'origen de les espècies*, igual com amara tot el coneixement biològic contemporani". Això no treu, val a dir-ho, que, si encara no ho heu fet, no us el pugueu llegir. La font original duu entre línies un plus de saviesa que sempre és bo d'assaborir. I aquesta és, al capdavant, la intenció última i primera de la iniciativa conjunta de la Universitat de València i el IEC: "Donar una oportunitat addicional a les que ja hi ha d'acostar-se a Darwin –cosa que també es pot fer mitjançant tantes obres com n'han glossat, ampliat o recreat el pensament, des de Richard Dawkins a tants altres." I fer-ho des d'una forma especial, la d'un llibre únic i de qualitat. L'objectiu és explícit: "Contribuir a popularitzar una obra que

és central en la història del pensament."

La primera. D'entrada, és clar, hi ha el text, les paraules de Darwin traduïdes per Coral Barrachina, i amb la revisió lingüística i terminològica de Francesc Esteve, directament de l'original. Sense intermediaris. Però esponjades. Aquest buidatge d'alguns passatges "reiteratius" fet per Moya i Peretó ha respost a la intenció de donar peixet al lector contemporani, de fer-li el clàssic més assequible. Ens ho explica Juli Peretó amb un somriure: "És que a Darwin li agrada posar un exemple i un altre i un altre, i després, per si encara no te n'has convençut... te'n posa un altre!" I no s'ha d'escandalitzar ningú de la garbellada: Peretó ens recorda que, de fet, Darwin va anar tocant el text durant anys i panys, fins a la sisena edició, "i al final va aconseguir tenir un llibre molt més prolix, molt més complex i més difícil de llegir. Nosaltres hem fet a l'inrevés: hem agafat la primera edició, l'hem buidada una mica de retòrica i hem anat més al gra de les idees".

I per què la primera edició i no pas la darrera? "Vam pensar que, posats a agafar una versió del llibre per a fer-la més assequible al públic, la primera té la particularitat que és la que li va rajar en deu mesos. És aquell moment en què rep la carta d'Alfred Russell Wallace, que des de Malàisia arribava a conclusions molt similars a les seues, i li cau el món a sobre; quan es recupera de la crisi, ja té la idea clara que ha de publicar, però no allò que escrivia fins aleshores –dos totxos impressionants–, sinó alguna cosa més ràpida. La primera reacció és escriure un ar-

ticle llarg, que finalment es converteix en un llibre relativament curt pels estàndards del moment. El llibre que coneixem. És fruit d'una crisi i, per tant, també de la pressa per a publicar les idees en un temps relativament curt. I això afavoreix el fet que no s'enrotlle massa." D'una altra banda, hi afegeix Peretó, els canvis més importants que Darwin fa al text al llarg dels anys són, al capdavant, "insercions escrites expressament per a contestar aquest o l'altre que en una ressenya sobre el llibre ha dit això o allò altre. Actualment, les crítiques a les quals respon són absolutament irrellevants. Per a la nostra versió, hauríem hagut de tallar-ho tot. Per això hem anat a l'origen."

Els dibuixos. És la característica clau d'aquest llibre, la que li dona definitivament una personalitat inconfusible: si a l'edició original (1.200 exemplars que es van esgotar en un sospir) hi havia tot just una il·lustració (la representació esquemàtica que Darwin mateix va realitzar, en forma de diagrama, de la relació de les espècies actuals amb els seus avantpassats comuns al llarg de les generacions, i que també es reproduïx en aquesta novíssima edició), ara n'hi ha cosa de 200. Totes pensades i realitzades amb idea. I amb la fidelitat i la capacitat evocadora del dibuix naturalista.

Ja hi havien treballat més vegades, amb Carles Puche, l'artista especialitzat en dibuix naturalista que ha posat formes i color i tècniques diverses al servei del text darwinian, per la qual cosa, quan des de la Càtedra de Divulgació de la Ciència es va començar a gestar el projecte, de seguida van tenir

CARLES PUCHE

CARLES PUCHE

clara la col·laboració: “En coneixíem la professionalitat, la capacitat de recrear en forma de dibuix tota classe d'espècies animals o vegetals: teníem la garantia absoluta que faria un treball amb molta qualitat i així ha estat. El resultat és molt colpidor.”

La tria dels animals i les plantes (i els fòssils, també: atenció al fantàstic esquelet del megateri *Megatherium americanum*— de la Universitat de València, dibuixat a tota plana) que il·lustren les paraules darwinianes, a més, es va fer amb cura i intenció. D'entrada, hi va haver un recorregut per tot el text per a veure de quins exemples parlava Darwin (i per això el lector hi trobarà elefants, mamuts, llops o, no caldria sinó, els mítics pinsans de les Galápagos —aquí, però, en una làmina excepcional, amb les catorze espècies dibuixades en actituds similars), i després hi va haver l'esforç de trobar exemples propers, d'oferir picades d'ullet i petits presents per a entesos o interessats en general.

D'una banda, hi ha la idea de fer els exemples propers al públic lector, i per això s'hi inclou, posem per cas, una magnífica làmina amb les papallones de les Balears per tal d'il·lustrar explicacions sobre la diversitat en illes, o de les

raças menorquines d'ase, egua, mul eguí, somera, cavall i mul somerí per acompanyar un passatge que parla dels híbrids. I explica Peretó que, si bé el procés va ser de vegades una mica costós, “amb l'ajuda de pagesos i d'alguns altres especialistes vàrem trobar fotografies i exemplars perquè Carles Puche poguera recrear-ne les formes en dibuix”. De fet, hi afegeix de seguida amb un altre somriure: “M'agrada dir que hem seguit un poc la tècnica de Darwin: quan va compondre els seus exemples, sobretot en l'estudi de domesticació de plantes i animals, es va posar en contacte amb colombaires, criadors de gallines o de gossos per obtenir-ne la informació que li calia.

Nosaltres ara també ho hem fet”.

I han treballat cas per cas, làmina per làmina, triant els exemples i incloent-hi belles subtileses. Com ara l'anacronisme de dibuixar una papallona nocturna que no s'havia descobert en vida de Darwin, però que ha estat protagonista d'una història que hi té relació directa: “La seva teoria que la forma i la disposició de l'anatomia de l'orquídia estava perfectament adaptada per a l'insecte que la pol·linitza” xocava amb la forma de l'estel de Nadal (*Angraecum sesquipedale*), l'orquídia de Madagascar que guardava el nèctar al fons d'un llarguíssim esperó. “Darwin va afirmar que si la seua teoria era certa, hi hauria d'haver una papallona que tinguera una probòscide de 22 centímetres. En sentir-ho,

els entomòlegs van dir

que era impossible, que no hi havia cap papallona així. Molt de temps després de morir Darwin, però, van trobar aquesta subespècie de la *Xanthopan morgani*, amb la probòscide adequada per a

l'orquídia. En honor de Darwin li van posar el nom de *Xanthopan morgani praedicta*. És un exemple molt bonic per a aquells que pretenen minimitzar el caràcter científic de la teoria de l'evolució: té una capacitat de predicció perfectament comparable a unes altres teories científiques, com ho demostren casos com aquest, que trobe meravellos”. Per això, com a “petit homenatge”, s'ha inclòs el dibuix d'aquesta estreta relació planta-animal que semblava impossible.

Aquest llibre és, ben certament, una peça singular. Fet amb cura i dedicació i respecte. Amb unes il·lustracions pensades i realitzades a posta. I tot al servei de la idea d'elaborar “un llibre que al mateix temps que és bonic com a objecte, siga també útil per a apropar l'obra de Darwin”. El resultat és a l'altura dels propòsits. “Encara no s'ha acabat l'any Darwin —apunta Juli Peretó—, però em costa de creure que hi pugui haver en tot el món res de similar.”

En un llibre tan ple de detalls, fins i tot el colofó havia d'esdevenir un *bonus track*: perquè hi diu que s'acabà d'imprimir el 25 de juliol del 2009, justament quan s'esqueien 150 anys del dia que Darwin començà a corregir les primeres proves de l'obra famosa; i perquè el tanquen els mots que aleshores va enviar al seu editor, John Murray, i que també semblen escrits per a la nova ocasió: “Crec que, amb infinites dificultats, he trobat un estil bastant bo i clar. Però si el llibre tindrà èxit fins al punt de satisfer-vos, això no ho puc conjecturar. De tot cor espere que sí.”

Núria Cadenes